

سمینار کودکان با نیازهای ویژه (گزارش سفر مطالعاتی به سوئد)

دکتر فاطمه قاسم زاده*

با توجه به اهمیت مسائل کودکان و نوجوانان و ضرورت تبادل نظر در این زمینه، سمیناری با موضوع «کودکان دارای نیازهای ویژه» به مدت دو روز (دوازدهم و سیزدهم مهر ماه ۸۱) در استکهلم برگزار گردید. منظور از «کودکان دارای نیازهای ویژه»، کودکانی هستند که به دلایلی، بیشتر در معرض آسیب قرار دارند؛ مانند کودکان خیابانی، معلول، آزار دیده، بزهکار و... این سمینار به دعوت «صندوق نجات کودک»، یکی از قدیمی ترین سازمان‌های غیر دولتی کودکان در سوئد، و نیز «انجمن یاری» که یک انجمن غیر دولتی ایرانی است، برگزار گردید. انجمن یاری تا کنون چند کتابخانه روستایی در ایران راه اندازی و نیز مقداری کمک‌های مالی به کودکان ایرانی کرده است.

شرکت کنندگان از ایران چهار موضوع زیر را در سمینار ارائه نمودند:

- ۱- تحقیقی در زمینه کودک آزاری در ایران (خانم دکتر فاطمه قاسم زاده - پژوهشگر)
 - ۲- گزارش فعالیت‌های گروه داوطلبان کانون اصلاح و تربیت ایران (خانم منیر همایونی، مدیر اجرایی کانون توسعه فرهنگی کودکان و نوجوانان در ایران)
 - ۳- ارائه تجربیات یکی از داوطلبان کانون اصلاح و تربیت (خانم طاهره امینی، عضو کانون توسعه فرهنگی کودکان و نوجوانان)
 - ۴- تحقیقی در زمینه کودکان خیابانی در ایران (خانم دکتر فاطمه قاسم زاده - پژوهشگر)
- سایر شرکت کنندگان در سمینار و موضوعات ارائه شده آنها به شرح زیر است:

* روانشناس و از فعالین برجسته در زمینه حقوق کودک

- ۱- آقای اولف (Ulf) از سوئد، روان‌شناس کودک و مشاور در اداره امور اجتماعی سوئد، موضوع سخنرانی: تئوری‌های روان‌شناختی در کار با کودکان دارای نیازهای ویژه
 - ۲- خانم فیروزه بدیعی، مددکار اجتماعی مراکز نگهداری از کودکان و نوجوانان، موضوع سخنرانی: نقش مددکاری در کار با کودکان مراکز نگهداری از کودکان
 - ۳- خانم مونیکا ساک (Mounica Sak)، فیلم‌ساز و نویسنده، موضوع سخنرانی: ارائه گزارش فعالیت‌های خود در زمینه کار با کودکان خیابانی امریکای لاتین (گواتمالا)
 - ۴- خانم مینو محمدی، روان‌شناس مرکز «Clivette» (مرکز کار با کودکان مهاجر)، موضوع سخنرانی: چگونگی کار کردن با کودکان مهاجر
 - ۵- خانم مارگریتا (Margrita)، سرپرست مرکز «Clivette»، موضوع سخنرانی: ارائه گزارش چگونگی تأسیس و اهداف مرکز
 - ۶- آقای دکتر مسعود واریانی، عضو هیات مدیره انجمن یاری، موضوع سخنرانی: ارائه اهداف و فعالیت‌های انجمن و نیز اهداف سمینار این گروه طی دو هفته، از مراکز مختلف مربوط به کودکان و نوجوانان بازدید نمود. این مراکز که بر اساس قانون مراقبت از نوجوانان «L.U.U» تأسیس گردیده، به شرح زیر می‌باشد:
 - ۱- مراکز اوقات فراغت سویا (Seuia) در هر منطقه، دایر گردیده است. هدف از ایجاد این مراکز، غنی‌سازی اوقات فراغت کودکان و نوجوانان می‌باشد.
- در این مراکز، کودکان از ساعت ۱۵ تا ۱۷/۳۰ و نوجوانان از ساعت ۱۸ تا ۲۱ به فعالیت‌های مختلف ورزشی، فرهنگی، هنری و... می‌پردازند. شرط عضویت در این مراکز، رفتن به مدرسه یعنی دانش‌آموز بودن است. برنامه‌های بیرون از مرکز مانند رفتن به سینما، اسکی، مسافرت‌های کوتاه مدت و... با توجه به سن دانش‌آموزان اجرا می‌شود. این مراکز، دولتی، مختلط و وابسته به شهرداری «کمون» است. ارتباط با خانواده، کمک‌های درسی، خدمات مشاوره‌ای و تربیتی، جلسات آموزشی برای دختران و پسران از جمله فعالیت‌های این مراکز است.

نیروی انسانی هر مرکز شامل سرپرست مرکز، مددکار اجتماعی و روان شناس است. مرکز، با پلیس جوانان و پلیس مبارزه با مواد مخدر نیز ارتباط دارد. نوجوانان در اداره مرکز مشارکت دارند و برای آنان دوره‌های آموزشی برگزار می‌شود. از چند مرکز اوقات فراغت، در مناطق مختلف، بازدید به عمل آمد که به دلیل وجود جنبه‌های مشترک، از شرح آنها خودداری می‌شود.

۲- مرکز تالمیر «Talmir» مرکز نگهداری نوجوانان ناسازگار: این مرکز در روستای تالمیر قرار دارد و خاص نوجوانان دختر و پسر ناسازگار است. مشکلات این نوجوانان که عمدتاً مهاجر هستند، ترک تحصیل، سرقت، خودزنی، مصرف مواد و مشکلات خانوادگی است. این مرکز غیر دولتی، اما از دولت کمک‌های مالی دریافت می‌کند.

نیروی انسانی مرکز شامل مسئول مرکز، روان شناس و مددکار است. در این مرکز نوجوانان تحت درمان و آموزش‌های مختلف قرار می‌گیرند. تعدادی از آنها به مدرسه می‌روند و افرادی که به مدرسه نمی‌روند به کارهای مختلف مانند پرورش اسب یا کشاورزی می‌پردازند.

برقراری ارتباط با خانواده و آموزش آنها از وظایف مهم مرکز است. مدت اقامت در این مرکز شبانه روزی، یک تا سه سال است. تعداد مددجویان حداکثر ۱۵ نفر است. مهم‌ترین مشکلات نوجوانان مرکز، مشکلات خانوادگی، کمبود ارتباطات عاطفی، آزار دیدن در خانواده، ترس، اضطراب، پرخاشگری و کمبود اعتماد به نفس است. علت ایجاد این مرکز در روستا، دور کردن مددجویان از مشکلات زندگی شهری است.

۳- انستیتو کلیوت (Clivette) مرکز مراقبت‌های روانی از نوجوانان. این مرکز خاص نوجوانانی است که به نحوی با قانون درگیر و پس از اقامت کوتاه در زندان نوجوانان، به این مرکز منتقل شده‌اند. مددجویان عمدتاً غیر سوئدی و مهاجر هستند و جرایم آنها بیشتر مواد مخدر و سرقت است. مرکز شبانه روزی و مختلط است و هر مددجو اتاق و در واقع سوئیت جداگانه‌ای دارد. مرکز غیر دولتی است، اما هزینه‌های آن را دولت می‌پردازد. نیروی انسانی مرکز شامل یک سرپرست و ۱۳ مددکار و روان شناس است. تعداد مددجویان حداکثر ۱۵ نفر است. نوجوانان

روزها به مدرسه می‌روند و بعد از ظهرها در برنامه‌های آموزشی، هنری و درمانی مرکز شرکت می‌کنند و بحث آزاد، فیلم، دیدار با خانواده و... دارند. ارتباط با خانواده نیز به صورت منظم انجام می‌گیرد.

مشکلات پسران در مرکز بیشتر خشونت در اشکال مختلف و مشکلات دختران بیشتر افسردگی، خودزنی و امتناع از غذا خوردن است. میزان بهبود حدود ۷۰ درصد است. هزینه روزانه هر مددجو ۲۱۰ کرون است (هر کرون ۸۵ تومان است).

۴- مرکز سینیس (Sinims) مرکز ترک اعتیاد نوجوانان: این مرکز شبانه روزی است. در این مرکز، از درمان‌های دارویی استفاده نمی‌شود و بر اساس مدل «مینه سوتا» که شامل ۱۲ گام است، با نوجوانان کار می‌شود. نیروی انسانی مرکز شامل مسئول مرکز و مددکار و روان‌شناس پزشکی و پرستار است. تعداد نوجوانان مرکز ۱۰ پسر در گروه سنی ۱۵-۲۰ سال می‌باشد. مرکز مختلط است، اما در حال حاضر مددجوی دختر ندارد.

ارتباط با خانواده از برنامه‌های این مرکز است. در ۸ هفته اول ورود به مرکز، مددجویان تنها بیرون نمی‌روند، اما فعالیت‌های ورزشی و تفریحی دارند. برنامه‌های آموزشی و گروهی از ساعت ۷/۳۰ تا ۱۵/۳۰ اجرا می‌شود و از ساعت ۱۵/۳۰ به بعد، مددجویان برنامه‌های آزاد دارند.

هزینه روزانه هر مددجو ۴۱۰۰ کرون است. مرکز دولتی است و مددجویان عمدتاً خارجی اند (حدوداً ۸۰ درصد نوجوانان درگیر مواد مخدر و خارجی هستند).

۵- مجتمع فرهنگی بیسیم (Becem) این مرکز شامل آسنادگی، دبستان، راهنمایی و دبیرستان می‌باشد. مرکز مدرسه دولتی است و حدود ۳۰ درصد دانش‌آموزان آن خارجی اند. دبستان این مجتمع حدود ۴۰۰ دانش‌آموز (آسنادگی تا پنجم) و ۵۰ کارمند (هر ۸ دانش‌آموز یک معلم) و دبیرستان آن ۶۰۰ دانش‌آموز و حدود ۲۰۰ کارمند دارد (هر سه دانش‌آموز یک معلم). هر کلاس حداکثر ۳۰ دانش‌آموز را در خود جای می‌دهد.

در کنار مجتمع، مهد کودک نیز وجود دارد که کودکان از یک سال تا ۶ سال (در دو گروه سنی) در آن نگهداری می‌شوند. مرخصی زایمان قبلاً یک سال بود و اخیراً به دو سال (برای پدر

یا مادر) افزایش پیدا کرده است. مهد کودک، کودکان زیر یک سال را پذیرش نمی‌کردند. به طور کلی در سوئد برای مراقبت و ارائه خدمات به نوجوانان مشکل دار سه نوع مرکز وجود دارد:

۱- مراکز دولتی که در واقع شبه زندان است و مخصوص نوجوانان بزهکاری می‌باشد که از نظر دادگاه محکوم شناخته شده‌اند. مدت اقامت در این مراکز کوتاه است.

۲- مراکز زندگی و درمان (مراکز بازپروری) دولتی و غیر دولتی که از کمک‌های دولت استفاده می‌کنند.

۳- زندگی با سایر خانواده‌ها که انتخاب، تشخیص صلاحیت و برقراری ارتباط با آنها بر عهده مددکار اجتماعی است.

در سوئد سازمان‌های غیر دولتی متعددی در زمینه‌های مختلف به ویژه در ارتباط با زنان، کودکان و نوجوانان فعالیت دارند که از دولت کمک‌های مالی دریافت می‌کنند و گرفتن مجوز برای تاسیس آنها بسیار سریع و آسان است.

در هر منطقه، دفتری برای فعالیت‌ها و جلسات مشترک سازمان‌های غیر دولتی وجود دارد که هزینه آن را شهرداری یا کمون منطقه می‌پردازد. سوئد کشوری است که بیشترین مشارکت‌های مردمی را از طریق سازمان‌های غیر دولتی جلب نموده است.

گشت شبانه والدین

یکی از مشکلات نوجوانان، حضور شبانه آنها در خیابان‌هاست که گاه موجب ایجاد مشکلاتی مثل خشونت، مواد مخدر و... برای آنان می‌شود. وظیفه پلیس جوانان مراقبت از نوجوانان و جوانان در این موقعیت‌هاست. اخیراً برای کاهش حضور شبانه نوجوانان در خیابان‌ها، از والدین استفاده کرده‌اند. به این ترتیب که آنها به صورت گروه‌های چهار نفره بعد از ساعت ۲۱؛ یعنی پایان کار مراکز اوقات فراغت، به خیابان‌های منطقه می‌روند و با نوجوانان در مورد ضرورت رفتن به منزل، در این ساعات شب، گفت و گو می‌کنند. نتایج اجرای گشت شبانه والدین نشان می‌دهد که حضور والدین تاثیر محسوسی در پذیرش نوجوانان و کاهش تردد شبانه

آنان در خیابان‌ها داشته است. این طرح پس از اجرا در یک منطقه، قرار است در مناطق دیگر نیز اجرا شود.

اصولاً هدف سفرهای مطالعاتی، تبادل نظر، ارائه تجربیات و آشنایی با فعالیت‌های رایج در کشورهای مختلف است. بدیهی است شرایط اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی هر کشور با جوامع دیگر متفاوت است، اما خصوصیات مشترکی نیز بین انسان‌ها، به ویژه کودکان و نوجوانان، وجود دارد که می‌تواند با استفاده از تجربیات دیگران و ایجاد تغییراتی متناسب با آن به نحو مطلوب و شایسته مورد بهره برداری قرار گیرد. امید است که دستاورد این سفرها برای کاهش مشکلات و مسائل کودکان و نوجوانان ما نیز موثر باشد.